

quæ denominatur cognita. Quæ omnia magis ex sequentibus constabunt.

Prima assertio ad resolutionem questionis.

15. *Ens rationis fit per actum intellectus.* — Dicendum est ergo, ens rationis proprie fieri per illum actum intellectus, quo per modum entis concipitur id, quod in re non habet entitatem. Hæc assertio sumitur ex dictis in sectione prima, et ex omnibus locis D. Thomæ quæ ibi citavimus, et ex causis seu occasionibus quas ibi numeravimus, et in nobis sunt ad confingenda hæc entia rationis. Secundo probatur ex dictis contra præcedentem sententiam, quia si sola denominatio extrinseca non sufficit, nullus alius superest modus explicandi hanc causalitatem entium rationis. Tertio declaratur ex re ipsa, et quasi inductione quadam, nam cæcitas, verbi gratia, (et idem est de simplici negatione), dupliciter concipi potest, primo negative tantum, concipiendo in tali organo non esse potentiam visivam, et tunc nullum insurgit ens rationis, quia nihil concipitur per modum entis, sed solum per modum non entis; inde vero fit, ut ad formandum conceptum simplicem ipsius cæcitatibus, intellectus concipiat illam ut affectionem animalis seu organi, sicut etiam apprehendit tenebras ut dispositionem quamdam aeris; tunc ergo concipit aliquid per modum entis; cumque non concipiat ens reale, tunc proprie format tale ens rationis. Simile quid considerare licet in entibus rationis, quæ in extrinsecis denominationibus fundamentum habent, ut est relatio visi, cogniti, etc., nam etiam hæc denominationes possunt esse duplices, scilicet, aut tantum denominationes extrinsecæ, et sic dum intellectus directe cognoscit rem esse visam, quatenus visio existens in oculo ad eam terminatur, per hanc cognitionem nullum ens rationis format aut cognoscit. Alio modo fiunt hæc denominationes respectivæ, quia intellectus noster non satis concipit aliquid ut terminum relationis alterius ad ipsum, quin statim concipiat illud per modum correlativi, et tunc concipitur aliquid per modum entis respectivi in re sic denominata, et quia illud non est ens reale, nec relatio realis, fit consequenter ut sit ens rationis. Atque hoc modo declaravimus rem hanc supra, disp. 6, sect. 6 et 7, et quæ ibi diximus de fabricatione universalis ut sic, applicari possunt ad cæteras relationes rationis, ubi etiam assignavimus modum conciliandi

varias opiniones et dicta Doctorum de hujusmodi entibus rationis, et de cognitione per quam fiunt, et juxta ibi dicta posset etiam explicari prima opinio supra tractata. Atque ex dicendis infra in particulari de singulis entibus rationis hæc assertio magis constabit.

Secunda assertio.

16. *Qualis sit actus intellectus quo fabricatur ens rationis.* — Dico secundo: actus intellectus, quo ens rationis consurgit, est aliquo modo comparativus, vel reflexivus, præsertim quando ens rationis fundatur in actu intellectus. Probatur et declaratur, quia ille actus, quo ens rationis suo modo fabricatur et consurgit, natura sua supponit alium conceptum realis entis, ad cujus proportionem seu imitationem concipitur seu formatur ens rationis; ut in privatione, verbi gratia, in tenebris, supponitur aliqua cognitio lucis, ut remotio vel negatio ejus concipiatur per modum oppositæ affectionis. Similiter ut cognoscatur paries visus, supponitur cognitio aliquid visionis terminatæ ad ipsum, et tunc concipi potest in ipso pariete quasi passio quædam in eo proveniens ex visione, quæ circa illum fit. Sic ergo, late loquendo, dici potest fabricatio entis rationis fieri per reflexam cognitionem, extendendo nomen reflexionis ad cognitionem omnem supponentem aliam, et quasi fundatam in illa, quæ, generatim loquendo, proprius comparationis quam reflexionis nomine significatur. Proprie vero reperitur hæc reflexio in respectibus rationis, quos dialectici vocant secundas intentiones, nam in eis præcedit directa operatio intellectus, et deinde superadditur alius actus, quo in subjecto cognito consideratur aliqua conditio per modum alicujus entis in eo existentis, cum revera nihil in re ipsa sit, sed sola denominatio extrinseca. Ut, verbi gratia, prius intellectus concipit Petrum esse album, quæ est directa operatio, per quam intellectus nullum ens rationis fabricatur aut cognoscit, sed solum id quod est in re, quamvis modus ille, quo cognoscit talem rem, scilicet, intellectualiter componendo, unum subjiciendo et aliud prædicando, non sit in re; ille autem modus ex vi illius actus non tribuitur rei cognitæ, nec cognoscitur ut aliquid existens in illa, et ideo nondum pertinet ille actus ad causalitatem entis rationis, nisi remote et fundamentaliter. Postea vero reflectitur intellectus, et considerat or-

dinem illorum extremorum, ut obijciuntur compositioni rationis, et intelligit unum comparari ad aliud per modum subjecti, aliud vero per modum prædicati, et ita concipit ea per modum mutui respectus, quamvis revera in eis talis respectus non sit. Atque ad hunc modum fiunt omnes similes secundæ intentiones per conceptus reflexos supra priores denominationes provenientes ex conceptibus directis, quæ, ut diximus, non pertinent ad propriam rationem entis rationis seu ficti, de quo nunc tractamus. Solum oportet advertere (quod supra etiam notavi tractando de universalibus), hanc reflexionem posse esse multiplicem, nam postquam intellectus apprehendit per modum entis id quod vere non est ens, potest iterum reflecti, et considerare qualis relatio sit illa quam finxit, et quem terminum habeat, et similia. Non est ergo necessaria omnis ista reflexio, ut intelligatur fabricatum ens rationis, sed quamprimum concipitur per modum entis quod vere non est ens, jam intelligitur fabricatum ens rationis. Atque hæc videntur satis de prima interrogatione, et de omnibus quæ in illa insinuantur.

Per solum actum intellectus consurgere proprie ens rationis.

17. *Sensus non efficit entia rationis. — Appetitus non format entia rationis.* — Hinc etiam facile est secundam interrogationem expedire. Dicendum est enim neque in sensibus, neque in voluntate aut appetitu formari aut esse aliquo modo propria entia rationis, quia neque sensus neque potentia appetitiva habent hanc vim formandi aut concipiendi per modum entis id quod vere non est ens. Sensus enim non est reflexivus, neque inquisitivus quidditatis rei sicut intellectus, ut ea de causa concipiat per modum entium ea, quæ entia non sunt, maxime cum ens, ut ens, non sit adæquatum objectum sensus, sicut intellectus. Et quoad hoc eadem est ratio de voluntate, quæ non tendit in ens ut ens, sed ut bonum. Et quamvis interdum voluntas humana tendat in id quod in re non est bonum, ac si bonum esset, tamen ipsa non fingit tale bonum, sed supponit apprehensum et representatum per intellectum; unde etiam illud computetur inter entia rationis, non est a voluntate fabricatum, sed ab intellectu. Quanquam autem voluntas, sicut et sensus, denominet suum objectum, amatum et desideratum, denomi-

natione reali extrinseca per habitudinem sui actus ad tale objectum, tamen ipsa voluntas non ulterius reflectitur vel inquirat quid sit in tali objecto esse amatum vel desideratum, nec in eo fingit relationem rationis, sed hoc spectat ad intellectum. Et quamvis voluntas possit in suo ordine reflecti in suum actum, amando amorem vel desiderium, et possit etiam reflecti in objectum, ut denominatum ab actu ejusdem vel similis voluntatis, scilicet, amando objectum, eo quod ab alio sit amatum, tamen per hanc reflexionem non fingit aliquid per modum entis aut boni, quod in se bonum non sit, sed in unumquodque tendit sicut in se est, vel sicut ab intellectu proponitur. Et ob eandem causam quamvis voluntas possit tendere in objectum universale, ipsa tamen non fabricatur ipsum universale, sed supponit fabricatum ab intellectu. Et idem est de omnibus objectis, in quæ tendit voluntas propter extrinsecas denominationes vel habitudines, quæ, si per modum relationum concipiuntur, revera tantum sunt relationes rationis, ut cum voluntas amat aliquem actum, quia præceptus est; nam esse præceptum, denominatio est extrinseca, quæ si apprehendatur ut aliquid existens in ipsa re præcepta, erit ens rationis; tamen id non fit per voluntatem, sed per intellectum. Ex his ergo satis constat, neque per voluntatem, neque per sensus fieri entia rationis.

18. *Imaginatio an entium rationis effectrix.* — Ab hac tamen generali regula excipi potest imaginatio humana, quæ interdum fingit quædam entia, quæ revera nusquam sunt, vel etiam esse non possunt, componendo illa ex his entibus quæ sub sensum cadunt, ut cum fingit montem aureum, qui non est, licet sit possibilis; eodem tamen modo fingere potest rem impossibilem, ut chymæram. Nam, hoc ipso quod habet vim componendi species simplices, per eas formando idolum, constans ex rebus representatis per simplicia phantasmata, sicut potest componere ea quæ non involvunt repugnantiam, etiam si de facto non ita inveniantur composita, ita etiam potest fingere compositionem inter ea quæ cohærere repugnat. Unde etiam dialectici dicunt ens imaginabile latius ampliare quam ens possibile. Atque ita sane dicendum est, ea entia rationis, quæ sunt mere impossibilia, et non habent aliud fundamentum in re, præter vim potentiae componentis quæ in re componi non pos-

sunt, etiam posse fingi per imaginationem; tamen, quia imaginatio humana in hoc participat aliquo modo vim rationis, et fortasse nunquam id facit nisi cooperante ratione, ideo hæc omnia dicuntur entia rationis, et simpliciter loquendo, etiam hoc munus rationi tribuitur.

Formetne divinus intellectus entia rationis.

19. *Aliquorum sententia.* — Ultimo colligitur ex dictis responsio ad ultimam interrogationem de intellectu divino, an per illum etiam formentur entia rationis. Multis enim videtur non esse denegandum divino intellectui, quia dicit perfectionem in intellectu nostro, et nullam necessario involvit imperfectionem. Nam intelligere omne intelligibile, perfectionis est; hæc autem entia rationis sunt aliquo modo intelligibilia; ergo ad divinam perfectionem pertinet illa etiam intelligere. Rursus ad perfectionem intelligentis pertinet, ut unumquodque cognoscat sicut est, seu quale est; sed hæc entia rationis talia sunt, ut in se non sint vera entia, cogitari tamen possint per modum entium; ergo ad perfectionem intellectus divini pertinet illa comprehendere; nulla igitur imperfectio erit in divino intellectu, quod hæc cognoscat per modum entium, cum entia non sint, sed est imperfectio ipsius objecti, quod talem habet modum entitatis. Et confirmatur, quia necessitas fabricandi hæc entia rationis non provenit semper ex imperfectione intelligentis, sed ex natura et intrinseca necessitate ipsarum rerum cognoscendarum. Hoc patet imprimis in negationibus et privationibus; ideo enim cognoscuntur per modum entium, quia nihil est per se intelligibile nisi ens, et ideo illa quatenus non entia sunt, non habent intelligibilitatem, ideoque ut intelligi possint, oportet ut per modum entium concipiantur; hæc autem ratio communis est omni intellectui, et non fundatur in imperfectione intelligentis, sed in ipsa natura objecti intelligibilis. Nam sicut ens est objectum adæquatum intellectus humani, est etiam suo modo adæquatum objectum intellectus divini, loquendo de objecto terminativo, sive primario, sive secundario; ergo etiam intellectus divinus non potest aliquid concipere nisi per modum entis; ergo etiam hoc modo concipiet negationes et privationes. Rursum de relationibus rationis hoc patet, quia etiam intellectus divinus concipit ut ratione distincta, ea quæ in re dis-

tineta non sunt; cognoscit enim Verbum divinum procedere per intellectum, et non per voluntatem, et Spiritum Sanctum procedere per voluntatem, et non per intellectum; et similiter concipit hominem creari per ideam hominis, et non per ideam leonis, et e converso; et sic de aliis. Atque huic sententia favent multi Theologi, qui, tractantes de ideis divinis, vel de relationibus, aut attributis, Deo attribuunt tum respectus rationis, tum etiam distinctiones rationis per comparationem ejusdem rei ad diversas, ut videre licet apud D. Thomam, 1 p., quæst. 19, a. 2, ad 2 et 3, 4 contr. Gent., c. 18, et alios Theologos, in 1, dist. 35 et 36.

20. *Opposita sententia.* — Nihilominus aliunde videtur repugnare perfectioni divini intellectus, ut per illum formentur entia rationis, quia ens rationis non formatur nisi concipiendo per modum entis id quod ens non est; at vero hoc provenit ex imperfectione intellectus, et repugnat perfectioni divinæ cognitionis, nam hæc in eo posita est, quod unumquodque clarissime cognoscit sicut est; ergo fieri non potest ut per divinum intellectum entia rationis formentur. Et confirmatur, nam fieri non potest ut intellectus divinus concipiat spiritualia instar corporalium, quia ille est imperfectus modus cognoscendi, sed ad perfectionem ejus pertinet ut ita intueatur spiritualia sicut sunt, et non aliter; ergo, pari ratione, fieri non potest ut intellectus divinus concipiat ut distincta, quæ in re distincta non sunt, quia etiam hic est imperfectus et alienus modus cognoscendi; ergo distinctio rationis non potest fieri per divinum intellectum; ergo, pari ratione, nulla alia relatio rationis potest per intellectum divinum fieri. Est enim eadem seu proportionalis ratio, quia non potest Deus intelligere ut relata, quæ relata non sunt, quia etiam ille modus concipiendi non esset proprius, nec per illum conciperentur res ut sunt. Ac denique ob eandem rationem non concipit Deus negationes aut privationes per modum entium positivorum, quia conciperet illa extraneo modo, et non qualia sunt; ergo nullum genus entis rationis per divinum intellectum formari potest.

21. Unde falsum esse videtur, quod in argumentis contrariis assumitur, scilicet, formationem entium rationis non provenire ex imperfecto modo cognoscendi, aut necessariam esse ex vi objecti intellectus; nam omnis conceptio rei, quæ aliter se habet ex par-

te objecti aut modi repræsentandi, quam res cognita se habeat, in se est imperfecta, et non habet illam conditionem ex vi objecti, sed ex parte cognoscentis. Dico autem, *ex parte objecti, et in modo repræsentandi*, quia ex parte cognoscentis, et actus, seu entitatis ejus, fieri potest ut res aliter formetur in intelligente quam sit in se, ob majorem perfectionem cognoscentis. Sic enim cognoscimus materialia immaterialiter, et Deus cognoscit composita simplicissime, et mutabilia immutabiliter, et potentialia per purissimum actum, quia hæc omnia solum dicunt perfectionem in illo esse, quo cognitio perficitur. At vero quoad repræsentationem objecti, pertinet ad perfectionem cognitionis, ut ita repræsentet illud sicut est, et omnis cognitio quæ recedit ab hac proprietate non potest id habere ex perfectione cognitionis, sed ex aliqua imperfectione vel limitatione adjuncta, quia perfectio cognitionis consistit in adæquatione ad rem cognitam, et consequenter in repræsentatione ejus sicut in se est. Atque hinc fit ut, ex vi objecti intellectus, etiam terminativi, nunquam sit necessarius alius modus cognitionis, nam potius ipsum objectum postulat cognosci sicut est.

22. Et discurrendo per singula objecta seu entia rationis, id facile constare potest, nam ens absolutum, quantum in ipso est, non postulat cognosci per modum relativi; quantumvis enim duæ res nobis videantur inter se connexæ, si tamen revera non sunt relatæ, perfectius cognoscuntur prout in se sunt, et cum ea connexionem quam vere habent sine ulla relatione vera vel conficta, quam si modo relativo, qui eis extraneus est, cognoscantur. Et simili ratione, ens respectivum non postulat cognosci per modum absoluti, neque ens positivum per modum negativi, quantum est in se, neque e converso negatio per modum positivi. Quamquam hoc ultimum difficilius existimatur, eo quod negatio nihil habeat entitatis quæ per cognitionem repræsentari possit, nisi per modum entis fingatur. Sed est considerandum, perfectam cognitionem negationis non consistere in hoc quod ipsa directe et per modum entis repræsentetur, sed in hoc quod, cognoscendo clarissime entia positiva, in eis cognoscatur unum non esse aliud, vel non habere aliud, seu hoc non esse unitum illi, absque illa directa repræsentatione ipsius negationis vel privationis. Et hoc modo perfectissime cognoscit Deus negationes ipsas, non quidem

sine positivo actu et judicio, quo Deus, intuendo duas res, simplicissime simul intuetur unam non esse aliam, et non esse conjunctam alteri, aut etiam non posse illi uniri; sed quia præter hunc actum Deus non habet alium ratione distinctum, quo apprehendat ipsam negationem per modum entis positivi; hic enim conceptus neque Deo est necessarius, neque ad perfectionem spectat. Quod autem Deus dicitur cognoscere ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, non ideo dicitur quia ad cognoscenda ea quæ non sunt, seu negationes entium, necesse sit Deum cognoscere negationem per modum entis positivi, sed quia tam clare et distincte cognoscit ea quæ sunt, sicut ea quæ non sunt, cognoscendo et judicando de unoquoque id quod est vel non est. Et præterea, quia Deus non accipit cognitionem a rebus, neque, ut eas cognoscat, pendet ex existentia illarum, sed æque cognoscit possibilia sicut existentia, et futura sicut præsentia, unumquodque tamen ita cognoscendo esse sicut est, vel non esse sicut non est.

23. *Ultima sententia probatur.* — Deus perfectissime cognoscit entia rationis. — Hæc posterior sententia vera mihi videtur, et maxime consentanea divinæ perfectioni. Solum addendum occurrit, quamquam Deus per se et immediate non intelligat formando entia rationis, nihilominus tamen perfectissime cognoscere ipsa entia rationis, et ea ratione dici posse hujusmodi entia habere aliquod esse ex vi divinæ cognitionis. Quia esse eorum est esse objective in intellectu; si autem a Deo cognoscuntur, sunt objective in intellectu divino; ergo habent esse sibi proportionatum ex vi divinæ intellectionis. Quod autem hæc entia perfecte cognoscantur a Deo, dubitari non potest, ob rationes priori loco positas, quæ hoc saltem probant, et non aliud. Declararique potest, quia Deus comprehendit omnes actiones humanæ imaginationis vel rationis; ergo comprehendit omnes fictiones formales (ut ita dicam) quæ in his potentiis esse possunt; ergo etiam cognoscit fictiones objectivas quæ illis actibus mentis correspondent seu objiciuntur, atque ita cognoscit omnia entia rationis, quæ per operationes harum potentiarum quovis modo insurgere possunt.

24. Dicere tamen potest aliquis, licet Deus ita cognoscat entia rationis, id non satis esse ut illa dicantur actu esse eo modo quo esse possunt, sed solum ut dicantur esse possibi-

lia, vel potius imaginabilia, seu fingibilia per humanam mentem. Respondetur, non esse contendendum, si alicui hic modus loquendi magis placeat, nam erit contentio de nomine, potius quam de re, et talis loquendi modus non est improbabilis, nam cum hæc entia tantum sint ficta, tunc proprio et peculiari modo dicuntur actu esse, quando actu finguntur; non finguntur autem per intellectum divinum, sed cognoscuntur ut fingibilia per humanum intellectum, et sub ea ratione merito dici possunt nondum actu esse. Quamquam si latius loquamur de quolibet esse objectivo illorum, sicut actu cognoscuntur per intellectum divinum, ita etiam dici possunt actu esse.

25. *Angelus et Beatus an forment entia rationis.* — Ex his autem quæ diximus de intellectu divino et humano, ferendum est iudicium de intellectu Angelico, vel de quocunque creato, perfecto et superiori modo intelligente, ut est intellectus videntis Deum, ut sic. Nam quatenus perfecte cognoscunt res prout in se sunt, vel in seipsis, non forment entia rationis. Intellectus vero Angelicus, si quæ fortasse intelligit imperfecto modo, et per alienas species aut conceptus, potest aliqua entia rationis formare; ut cognoscendo Deum naturali cognitione, potest illum cognoscere per aliquam habitudinem ad creaturas, et distinctionem rationis in illo formare. Sed hujus rei rationem et expositionem Theologis remittimus, quia supponit perfectam intelligentiam circa modum cognoscendi Angelorum.

SECTIO III.

An recte dividatur ens rationis in negationem, privationem et relationem.

1. Divisio hæc satis vulgaris est, habetque fundamentum in Aristotele, 4 Metaph., in principio, ubi negationes et privationes ponit inter entia, cum tamen revera non entia sint; unde solum ponit ea sic numerare, quia entia rationis sunt. Atque ita postea, lib. 5, c. 7, declarat, esse talium entium solum esse secundum prædicationem veram, atque adeo per intellectum, atque eodem libro, cap. 15, insinuat relationes rationis. Sumitur etiam illa divisio ex D. Thoma, quæst. 21 de Verit., art. 1, in 1, dist. 2, q. 1, a. 3, et dist. 19, q. 1, a. 1, et omnes recentiores eadem distinctione utuntur,

Difficultates circa divisionem positam.

2. Habet tantum nonnullam difficultatem, tum in sufficientia, tum etiam in distinctione horum membrorum sub hujusmodi divisio. Et de priori quidem parte dicemus sectione sequenti. Quoad alteram vero partem, ratio dubitandi breviter esse potest, quia negationes et privationes immerito numerari videntur inter entia rationis, quia non sunt aliquid mente confictum, sed vere rebus ipsis conveniunt, nam in re ipsa aer est tenebrosus et carens lumine, et homo est non albus, si sit niger. Quod si hæc dicantur esse entia rationis quatenus per modum entis finguntur, hoc modo omnia entia rationis erunt negationes quædam, quia omnia sunt non entia realia et vera, et hanc negationem intrinsece includunt. Aliunde etiam non apparet cur negatio et privatio ut diversa entia rationis numerentur, quia si considerentur formaliter, et quoad carentiam seu fictionem entitatis, non habent diversitatem; quod autem differant ex habitudine seu connotatione subjecti aut potentia receptivæ, sub ea consideratione non differunt in aliqua entitate rationis, sed quasi extrinsece in entitate reali seu in habitudine ad ens reale. Denique etiam negatio et privatio non concipiuntur ut entia rationis sine habitudine ad aliud; non ergo recte distinguuntur a relatione rationis. Antecedens patet, quia privatio, alicujus est privatio.

Explicatur et probatur divisio.

3. Nihilominus dicta divisio recte tradita est. Non est enim dubium quin illa tria membra concepta per modum entium sint entia rationis, et non rei. Quod de relationibus rationis suppono ex dictis supra de prædicatione Ad aliquid, ubi ostendimus quasdam esse relationes reales, et alias rationis, et has posteriores diximus non habere in re verum esse ad aliud, sed cogitari ut habentes esse ad aliud. Igitur esse talium relationum non est esse rei, sed est esse quod cogitatione fingitur; est ergo esse rationis. Rursus negatio ex se non dicit aliquid rei, cum illud simpliciter removeat. De privatione vero supponendum est pro tota hac materia, interdum vocari ab Aristotele privationem, formam minus perfectam comparatione perfectioris formæ sibi oppositæ, ut nigredo, comparatione albedinis; tamen illa non est vera privatio, sed forma positiva, unde non perti-

net ad hanc divisionem. Propria ergo privatio dicitur carentia formæ in subjecto apto, 5 Metaphysic., capite vigesimo secundo, lib. 10, c. 7, unde ex se ac formaliter etiam est remotio ac non ens, ut docet etiam Aristoteles, 1 Phys., cap. 8. Sic igitur tam negatio quam privatio, si considerentur præcise quatenus non entia sunt, ut sic, nec sunt entia realia, nec rationis, quia non sunt entia, nec considerantur ut entia, sed ut non entia, et hoc modo non sunt aliquid fictum, et dicuntur convenire rebus ipsis, non ponendo in eis aliquid, sed tollendo, ut ex D. Thoma notavit Cajetanus, 1 p., q. 48, articulo 2, ubi D. Thomas idem sentit, et q. 1 de Malo, art. 2; Capreolus, in 2, dist. 34, quæst. 2, ad 1; Ferrar., 3 contr. Gent., capite 19; Soncinas, 40 Metaph., quæst. 15. Et sic dicimus dari in rebus privationes, ut cæcitatem in oculo, tenebras in aere, malum in actionibus humanis; sicque Aristoteles posuit privationem principium generationis naturalis.

4. Ex hac autem negatione seu remotione entitatis, et ex modo quo noster intellectus illam attribuit rebus, non solum negando, sed etiam affirmando, fit ut hæc non solum concipiantur a nobis pure negative, sed etiam per modum entis positivi; sub qua consideratione habent rationem entis, non rei, sed rationis, ut recte D. Thomas notavit, 4 Metaph., cap. 2, ubi Aristoteles idem sentit. Primum patet, tum quia in hac affirmatione, Homo est cæcus, virtute includitur prædicatio entis; nam verbum est includit participium entis; tum etiam quia noster intellectus non concipit aliquid ut in rebus existens, nisi concipiat illud per modum entis. Secundum autem patet, quia in hoc modo conceptionis aut affirmationis non admiscetur falsitas vel deceptio; nam hujusmodi locutiones omnino veræ sunt; unde et in Scriptura sacra reperiuntur, Genes. 1: *Et tenebræ erant super faciem abyssi*, et Joan. 9: *Erat cæcus a natiuitate*. Ergo non attribuitur hoc ens, ut ponens aliquam entitatem in re; ergo ut ens rationis tantum, quia, nimirum, id quod in re est sola carentia, concipitur et attribuitur subjecto, ut aliquid in illo existens; in quo est quidem extraneus seu improprius modus concipiendi et prædicandi, non tamen falsitas. Sic igitur constat illa tria membra sub ente rationis comprehendendi.

Discrimen inter relationem rationis, et alia duo membra.

5. Quod vero relatio sit in illo ordine et latitudine diversum ens rationis ab aliis duobus, constat primo ex diversitate fundamenti; nam fundamentum, quod habet intellectus ad concipiendam relationem rationis, non est negatio aliqua vel remotio entitatis, sed potius est aliqua positiva entitas, quæ a nobis non perfecte concipitur nisi per modum respectus. Dices: ad concipiendum respectum rationis, semper supponitur in re carentia respectus realis; nam si interveniret respectus realis, non fingeretur relatio rationis. Respondetur: verum est supponi hujusmodi carentiam seu negationem tanquam conditionem necessariam, non tamen ut proprium fundamentum hujusmodi relationis. Unde relatio rationis non fingitur ad concipiendam ipsam negationem seu carentiam relationis per modum entis positivi, sed ad concipiendum aliquid aliud, quod in re positivum est, et absolutum, ita tamen connexum cum alio, ut ea ratione per modum respectivi a nobis concipiatur.

6. Atque hinc colligitur ulterius propria et formalis differentia inter respectum rationis, et alia duo membra, quod relatio rationis formaliter dat denominationem respectivam secundum rationem, et per eam nos explicamus aliquid positivum in re, præsertim quando talis relatio habet in re ipsa aliquid fundamentum, saltem remotum. Quod ideo adverto, quia interdum fundatur tantum in modo nostro concipiendi, et tunc fieri potest ut per eam solum explicetur aliqua negatio ex parte rei, ut patet de relatione rationis identitatis ejusdem ad seipsum. Hoc tamen est quasi per accidens ad denominationem relativam, quam confert relatio rationis ut sic. At vero negatio et privatio ex suo genere dominant per modum absoluti et positivi secundum rationem, quamvis per eam denominationem solam carentiam nos declarem, ut denominamus aerem tenebrosus, quasi affectum quadam dispositione absoluta luminis opposita, per quam hanc carentiam luminis declaramus.

7. Nec refert quod privatio per positivum cognoscatur et definiatur ad modum relationis, tum quia illud magis provenit ex ipso fundamento negativo, quod in re supponitur, quam ex modo concipiendi tale ens rationis per modum positivi; tum etiam quia ille

modus habitudinis privationis ad habitum, eo modo quo in privatione esse aut concipi potest, non est per modum relationis secundum esse, sed secundum dici, sicut unum contrariorum per aliud cognoscitur. Unde fit ut dari possit privatio relationis realis, quæ non concipitur per modum relationis, quamvis sine termino cognosci non possit. Ut, verbi gratia, esse orphanum, privatio quædam est, quæ immediate videtur privare relatione filiationis, quæ tollitur per mortem patris, et ideo illa privatio intelligi satis non potest sine patre, et tamen non concipitur per modum relationis, sed potius per modum cujusdam absolutæ affectionis, quæ manet in uno extremo, ablato alio; nam, hoc ipso quod per illum modum concipiendi declaramus privationem relationis, concipimus illam per modum absoluti, et non respectivi.

Differentia inter negationem et privationem.

8. Denique, quod spectat ad distinctionem inter alia duo membra, scilicet, privationem et negationem, non est dubium quin aliquo modo sint distincta; nam privatio dicit carentiam in subjecto apto nato, negatio vero dicit carentiam in subjecto absolute et simpliciter. An vero differentia sit essentialis seu formalis, necne, quæstio est parvi momenti, quam in sect. 5 expediemus commodius. Nunc solum adverte, ex D. Thoma, quæst. 3 de Malo, art. 7, negationem dupliciter sumi posse: primo in communi, et sic proprie et adæquate condistingui a relatione rationis, et ulterius dividi in privationem proprie dictam, et in negationem pressius sumptam, prout dicit carentiam in subjecto non apto, seu inepto; et hic est secundus modus, quo sumi solet negatio. Atque ita illa trimembris divisio, quam tractamus, duas bimembres continet: prima est entis rationis in positivum, quod est ad aliquid, et negativum. Et hæc prima divisio est in membra essentialiter diversa, eo, videlicet, modo quo in his entibus potest cogitari essentialis constitutio aut diversitas.

9. *Dubiolo satisfi.* — Potest tamen de hac divisione dubitari, an sit univoca, an analogica; et si est univoca, an sit generis in species, vel qualis sit; sed hæc, quæ parvi momenti sunt, legentis disputationi et cogitationi relinquo. Mihi quidem videtur esse univoca, quia nulla est sufficiens ratio analogiæ; videtur etiam esse generis in species, nam hi respectus possunt etiam entibus rationis

attribui; et in eis cogitari potest compositio ex genere et differentia, ut ex dialectica suppono. Et in præsentem etiam potest ille conceptus entis rationis ita abstrahi, ut in suo ordine concipiatur tanquam quid completum, et habens differentias extra sui rationem. Altera divisio, vel potius subdivisio est entis rationis negativi in communi, in negationem strictè sumptam, et privationem; quam in duabus sectionibus sequentibus commodius declarabimus.

SECTIO IV.

Utrum ens rationis sufficienter dividatur in negationem, privationem et relationem.

1. Ratio dubitandi est, quia ens rationis proportionaliter dividi potest per omnia prædicamenta; ergo non satis comprehenditur in illis tribus membris. Antecedens patet, quia discurrendo per omnia prædicamenta, in singulis confinguntur aliqua entia rationis per proportionem ad realia, quæ totidem prædicamenta rationis proportionaliter possunt constituere. Ut in substantia concipitur chymæra, aut similia monstra rationis, quæ per modum substantiæ concipiuntur; non enim finguntur ut adjacentia aliis, sed ut entia per se ficta. In quantitate videtur esse imprimis spatium imaginarium, quod per modum cujusdam extensionis nos concipimus; quantitas etiam illa, quam in chymæra, verbi gratia, concipimus, ens rationis est. Rursus in qualitate videtur esse magna latitudo entium rationis; nam famam, verbi gratia, et honorem concipimus, ut dispositionem convenientem personæ honoratæ, seu bonæ famæ, cum tamen in illa tantum sit ens rationis. Item dominium humanum, vel jurisdictio, concipiuntur ut potestates quædam, quæ propterea appellari solent potentiæ morales; tamen sunt entia rationis. Deinde sicut fingimus chymæram, ita in illa fingere possumus figuram propriam ejus, quæ ut sic etiam erit quædam qualitas rationis. Et fere ad hunc modum possunt in chymæra reliqua prædicamenta per modum entium rationis confingi, ut si quis in ea excogitet proprias actiones vel passiones, seu modos, et proprium Ubi, et similia. Et præterea specialiter actio, si concipiatur ut forma absoluta inhærens agenti, est quoddam ens rationis, non per modum relationis, sed per modum actionis; et e converso denominationes visi, cogniti, amati, et similes, si concipiuntur ut aliquid in re denominata, concipiuntur per modum cujusdam pas-

sionis, et ut sic sunt entia rationis. Item in prædicamento Quando, concipimus extensionem imaginariam, vel denominationem ab extrinseco tempore ut mensurante, ac si esset quippiam in re denominata, et idem est de cæteris prædicamentis. Ergo non recte coarctatur partitio entium rationis ad illa tria membra. In contrarium vero est, quia nisi illa divisio sufficiens sit, non erit convenienter data, quod erit contra communem sententiam.

Prior modus explicandi sufficientiam divisionis.

2. Duo possunt esse modi explicandi dictam divisionem. Prior est, ut illa divisio non intelligatur dari de ente rationis in tota sua latitudine sumpto, sed tantum de illo, quod in re habet aliquod fundamentum. Ut enim notavit D. Thomas, in 1, d. 2, quæst. 1, art. 3, et d. 19, quæst. 5, art. 1, quædam sunt entia rationis, quæ habent in rebus fundamentum, licet a ratione habeant complementum, ut ratio universalis seu generis, et aliæ similes, et hujusmodi etiam sunt negationes et privationes, ut facile potest ex dictis in superioribus sectionibus intelligi. Alia vero sunt entia rationis omnino ficta per intellectum sine fundamento in re, ut chymæra. Divisum ergo illius divisionis esse potest ens rationis, quod in re habet fundamentum. Et ratio reddi potest, quia hujusmodi ens rationis aliquo modo deservit ad scientias, et cognitiones rerum prout in hominibus esse possunt, et ita potest sub scientiam et doctrinam cadere, unde, quia illa divisio doctrinalis est, de illo tantum ente rationis merito traditur; nam aliud ens rationis mere fictum, est omnino per accidens, et in infinitum multiplicari potest. Sic igitur nullum ens rationis, quod in re habeat fundamentum, fingitur per modum substantiæ, sed per modum adjacentis alicui in quo fundatur; omne enim ens rationis, quod fingitur per modum substantiæ, est mere fictum, et sine fundamento; unde mirum non est, quod in illa divisione non comprehendatur; unde etiam fit ut omnia entia rationis, quæ per modum accidentis in tali ficta substantia concipiuntur, ab hac etiam divisione excludantur, quia etiam sunt mere ficta, et sine fundamento. Ac denique juxta hanc interpretationem concedi poterit, entia rationis, quæ mere ficta sunt, vagari per omnia prædicamenta, seu ad eorum imi-

tationem posse confingi; secus vero esse de iis quæ in re habent fundamentum.

3. *Expenditur prædicta sufficientiæ ratio.* — Sed juxta hanc sententiam adhuc superest exponendum, cur illa entia rationis, quæ in re habent fundamentum, et per modum accidentium finguntur, non possint saltem per plura prædicamenta accidentium multiplicari. Ut enim in præcedenti sectione dicebam, ens rationis, quod dividitur in negationem, relationem et privationem, virtute prius dividitur in ens positivum et negativum; ut ergo illa divisio sit adæquata, oportet ut omne ens rationis positivum sit etiam relativum; hujus ergo rei rationem investigamus; nam discursus in principio factus videtur ostendere plura esse entia rationis habentia in re fundamentum, quæ excogitantur ad modum aliorum prædicamentorum, præsertim qualitatis seu potentiæ, et actionis, et passionis.

4. Solet autem hujus rei ratio reddi ex proprio constitutivo relationis ut sic, quod est esse ad aliud. Nam hic modus, seu quasi differentia præcise sumpta, scilicet, *ad ut ad*, ex se non ponit aliquid inhærens rei quæ refertur; accidentia vero absoluta secundum proprias rationes dicunt aliquid inhærens. Et hinc est, ut ens rationis, quod ut positivum accidens cogitatur, semper concipiatur per modum relativi, et non per modum absoluti, quia ipsum esse ad aliud, cum ex se non dicat inhære, cogitari potest ut affixum seu quasi adjunctum per rationem, non tamen potest cogitari ut quid absolutum et inhærens, quia inhære ex proprio conceptu intrinseco dicit aliquid reale.

5. Quæ ratio videtur habere fundamentum in D. Thoma, 1 part., quæst. 28, art. 1. Eam tamen recte intelligere et declarare oportet; habet enim difficultatem, quoad omnes suas partes. Prima, quia esse ad aliud, vere ac proprie sumptum, quippiam reale est et inhærens, ut supra diximus, et hoc non obstante, per rationem excogitatur esse ad, non verum, sed fictum; ergo idem dici poterit de esse in, etiam absoluto. Secundo, quia non omnia prædicamenta absolutorum accidentium dicunt veram inhærentiam, sed quædam dicunt adjacentiam extrinsecam, ut supra visum est; ergo ex hac parte etiam habent fundamentum ut secundum rationem fingantur. Quod vero Cajetanus ibi, et alii sentiunt, esse ad, ut sic, abstrahere a reali et rationis, ut in hoc fundent dictam rationem, supra a nobis improbatum est.